

УДК 378.016:376

Долинний Юрій Олексійович
кандидат педагогічних наук, доцент
докторант кафедри педагогіки і методики технологічної освіти Глухівського національного педагогічного
університету імені О. Довженка
м.Глухів, Україна

ДІТИ З ОБМЕЖЕНИМИ ФІЗИЧНИМИ МОЖЛИВОСТЯМИ ЯК ОБ'ЄКТ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ З ФІЗИЧНОГО ВИХОВАННЯ І СПОРТУ ДО РЕАБІЛІТАЦІЙНОЇ РОБОТИ

У статті розглянуто поняття дитини з обмеженими фізичними можливостями вітчизняними та іноземними фахівцями спеціальної, корекційної, соціальної педагогіки. Приведено класифікацію особливостей дітей з різними формами обмеження в розвитку. Підвищена увага до цього питання великої кількості педагогів, психологів, соціологів зумовлена тим, що діти з обмеженими фізичними можливостями в сучасному демократичному суспільстві не можуть залишатися на узбіччі соціально-культурних процесів, системи людських взаємин і цінностей.

Ключові слова: дитина, обмежені фізичні можливості, фізична реабілітація, фізичне виховання, фахівці, професійна підготовка.

Вступ. Здоров'я населення України в останнє десятиліття має стійку тенденцію до погіршення. В останні роки значно зростає кількість дітей з обмеженими фізичними можливостями, які впродовж усього життя потребують державної допомоги. За даними ЮНЕСКО, ще у 1977 році в цілому світі визначалося біля 450 млн. людей з обмеженнями життєдіяльності, у 1983 році цей показник значно збільшився до 514 млн. та на початку третього тисячоліття наблизився до 680 млн. Обмеження життєдіяльності визначається повною або частковою втратою здатності чи можливості до самообслуговування, самостійного пересування, орієнтації, спілкування, навчання, контролювання своєї поведінки, а також значним обмеженням обсягу трудової діяльності [10].

Сучасний соціум досить потребує висококваліфікованих, компетентних і конкурентоспроможних фахівців, які ефективно відновлюють стан здоров'я дорослих і дітей. В цьому відношенні базисними цінностями особистості людини, яку реабілітують, завжди лишається її особистісний розвиток, максимальне відновлення тілесного, душевного і морального здоров'я яке було у індивіда порушене через будь-які (часом драматичні) обставини. Життєвий досвід, практика фізичного виховання та спорту сприяють комплексній реалізації проблеми реабілітації дітей з обмеженими фізичними можливостями, освіти, виховання, формуванню позитивного морального та психофізичного клімату в суспільстві.

Актуальною проблемою сучасної педагогічної теорії і практики є процеси професійної підготовки майбутніх фахівців з фізичного виховання і спорту до реабілітаційної роботи з дітьми з обмеженими фізичними можливостями у вищій школі. Підвищена увага до цього питання великої кількості педагогів, психологів, соціологів зумовлена тим, що діти з обмеженими фізичними можливостями в сучасному демократичному суспільстві не мають права залишатися на узбіччі соціально-культурних процесів, системи людських взаємин і цінностей. Ці діти мають такі ж права, як і здорові: їм необхідно повноцінно навчатися, отримувати загальну освіту та в майбутньому приносити користь суспільству та державі.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Теоретичний аналіз наукових джерел дозволив вивчити значний досвід з теорії та практики професійної підготовки майбутніх фахівців з фізичного виховання та спорту у вищій школі. Зокрема, такі її аспекти: професійна підготовка майбутніх фахівців (Ю.Бойчук, О.Дубасенюк, М.Євтух, В.Наумчук,

В.Ягупов й інші); професійна підготовка майбутніх фахівців з фізичного виховання та спорту (Т.Бугеря, Л.Волошко, А.Герцик, М.Дутчак, Р.Карпюк, Т.Круцевич, Р.Клопов, А.Конох, О.Куц, В.Платонов, Є.Приступа, О.Тимошенко, Б.Шиян, Ю.Шкретій); реалізація принципу неперервності професійної підготовки майбутніх фахівців фізичного виховання та спорту (С.Гончаренко, І.Зязюн, В.Кукса, С.Сисоєва, Л.Сущенко й інші); проблему дітей з обмеженими фізичними можливостями та корекційну роботу з такими дітьми розглядали І.Бех, В.Бондар, В.Засенко, Д.Лубовський, О.Гузій, О.Куц, Є.Мастюкова, Г.Мерсіянова, Є.Соботович, Л.Фомічова, О.Хохліна, М.Ярмаченко; особливості реабілітаційної роботи засобами фізичної реабілітації з людьми, що мають обмеження в розвитку, досліджували І.Башкін, Т.Бойчук, О.Вацеба, А.Вовканич, Т.Д'яченко, Ю.Ляной, О.Марченко, В.Мухін; особливості навчання та майбутньої життєдіяльності дітей з обмеженими можливостями опрацьовували І.Дмитрієва, В.Золотоверх, С.Конопляста, В.Ляшенко, Н.Мирошниченко, Л.Одинченко, В.Тарасун, Д.Шульженко); соціально-педагогічному захисту дитинства в Україні на державному, регіональному та місцевому рівнях присвятили свої роботи В.Алфімов, Л.Волинець, О.Бондаренко, І.Зверева, О.Зінченко, В.Зінченко, Л.Міщик.

Мета статті. Розглянути поняття та класифікацію дитини з обмеженими фізичними можливостями як об'єкт професійної підготовки майбутніх фахівців з фізичного виховання і спорту до реабілітаційної роботи

Виклад основного матеріалу. У сучасній педагогічній літературі вітчизняними та зарубіжними вченими з різних точок зору представлено поняття «дитина з обмеженими можливостями в розвитку» (В.Бондар, Т.Егорова, Н.Кисельова, Г.Коберник, В.Лапшин, І.Левченко, С.Нарзулаєв, В.Павлухіна, Г.Попов, Б.Пузанов, В.Синьов).

Провідні вчені у галузі дефектології В.Синьов і Г.Коберник розкривають поняття «дитина з обмеженими можливостями» як «... дитина, у якої порушено нормальний перебіг загального розвитку. Таке порушення розвитку в дитини може бути спричинено тільки за наявності фізичного, інтелектуального або психічного дефекту» [8].

С.Нарзулаєв, В.Павлухіна, Г.Попов висловлюють свою думку, що «діти з обмеженими можливостями» – це «... діти, які мають численні відхилення психічного або фізичного типу, які обумовлюють порушен-

ня загального розвитку, перешкоджаючи дітям вести повноцінне життя» [7].

Т.Сторова в своїх роботах розглядає «дитину з обмеженими можливостями» як дитину, яка має значні відхилення від нормального психічного або фізичного розвитку, що утворилися внаслідок пологів або придбаних дефектів. Такі діти потребують спеціальних умов навчання та виховання [2].

І.Левченко, Н.Кисельова вказують у своїх роботах, що «діти з обмеженими можливостями» – це «... діти, у яких внаслідок уроджених недоліків або придбаного внаслідок життєдіяльності органічного ураження сенсорних органів опорно-рухового апарату або центральної нервової системи розвитку має відхилення від норми. У деяких випадках порушення розвитку може виникати внаслідок мікросоціальних і середовищних причин, не пов'язаних з патологією аналізаторів або центральною нервовою системою [4].

Понятійно-термінологічний словник за редакцією В.Бондар пропонує таке визначення: «... дитина з обмеженими можливостями» – це дитина, яка має суттєві відхилення від нормального фізичного чи психічного розвитку, зумовлені вродженими або набутими дефектами, і потребує спеціальних умов навчання й виховання» [10, с.25-26].

Н.Назарєва розкриває поняття «дитина з обмеженими можливостями» як людини, яка має функціональні обмеження, нездатна до якоїсь діяльності в результаті захворювання, відхилення або вад розвитку, нетипового стану здоров'я внаслідок неадаптованості зовнішнього середовища до особливих потреб індивіда через негативні стереотипи, забобони, що виділяють нетипових людей у соціально-культурній системі. «Про недолік, відхилення в розвитку можна говорити там і тоді, де й коли виникає невідповідність можливостей дитини, ... тобто коли в наявності обмеження соціальних можливостей» [9, с.13-14].

В.Лапшин, Б.Пузанов розглядають «дитину з обмеженими можливостями», як дитину, у якої визначені різні форми порушення онтогенезу, тобто розвиток індивіда відбувається всупереч розвитку виду (філогенезу) [3].

При всьому тому діти з обмеженими фізичними можливостями – це складова нашої держави. Такі діти мають всі права, як і здорові діти. У міру своїх фізичних уражень і особистих інтересів і схильностей вони можуть навчатися, отримувати професійну освіту та в майбутньому приносити свою помірну користь суспільству та державі. Демократичний розвиток України, соціальний напрямок держави на допомогу людям з обмеженими фізичними можливостями передбачає низку комплексів і заходів реабілітаційної роботи з такими людьми.

Виходячи з актуальності реабілітаційної роботи та педагогічної підтримки дітей з обмеженими можливостями, метою такої роботи є вивчення класифікації дітей з обмеженими можливостями та висловлювання українських педагогів у цьому напрямку. Така класифікація особливостей дітей з різними формами обмежених можливостей допоможе вибрати ефективні методи роботи з дітьми з різними відхиленнями у розвитку та вивчити педагогічний досвід провідних педагогів України. У спеціальній вітчизняній та іноземній літературі представлені різні види класифікацій «дитини з обмеженими можливостями» (Т.Власова, В.Липа, А.Маллер, М.Певзнер).

За класифікацією В.Лапшина, Б.Пузанова, «діти з обмеженими можливостями» мають такі порушення в розвитку: – з порушенням слуху (глухі, ті, що слабочують і пізно оглухлі); – діти з порушенням

зору (сліпі, ті, що слабо бачать); – діти з порушенням мови (логопати); – діти з порушенням опорно-рухового апарату; – діти з розумовою відсталістю; – діти з затримкою психічного розвитку; – діти з порушенням поведінки; – діти з комплексними порушеннями психофізичного розвитку, з так званими складними дефектами (сліпоглухонімі, глухі або сліпі діти з розумовою відсталістю) [3].

В.Бондар поділяє «дітей з обмеженими можливостями» на такі обмеження в розвитку: – з вадами слуху (глухі, ті, що слабочують, оглухлі); – з вадами зору (сліпі, ті, що слабо бачать, осліпті); – з вадами інтелекту (розумово відсталі з затримкою психічного розвитку); – діти з мовленнєвими вадами; – з порушеннями опорно-рухового апарату; – зі складною структурою порушень (розумово відсталі глухі та ті, що слабочують, глухі та ті, що слабо бачать, сліпоглухонімі й ін.) [10].

За класифікацією А.Маллера «дітей з обмеженими можливостями» можливо поділити на такі категорії: – глухі; – ті, що слабочують; – ті, що пізно оглухлі; – незрячі; – слабо зрячі; – людина з порушеннями функцій опорно-рухового апарату; – людина з порушеннями емоційно-вольової сфери; – людина з порушеннями інтелекту; – людина з порушеннями функцій опорно-рухового апарату; – людина з затримкою психічного розвитку; – людина з тяжким порушенням мови; – людина зі складним недоліком розвитку [6].

В.Липа дає таку класифікацію дітей з вадами психофізичного розвитку: – розумово відсталі; – із затримкою психічного розвитку; – з порушеннями слуху, зору, мовлення; – з порушеннями опорно-рухового апарату; – з порушеннями спілкування та поведінки; – зі складним (комбінованим) дефектом [5].

Т.Власова та М.Певзнер дають свою класифікацію дітей з вадами психофізичного розвитку: – із сенсорною неповноцінністю (з порушеннями слуху, зору, мовлення, опорно-рухового апарату та сенсомоторики); – із затримкою психічного розвитку; – із астенічним чи реактивним станом і конфліктним хвилюванням; – з психопатологічними формами поведінки (емоційні порушення поведінки); – з розумовою відсталістю (олігофрени у стані дебільності, імбечильності, ідіотії); – з початковими проявами психічних захворювань (шизофренія, епілепсія, істерія та ін.) [1].

Г.Кобернік і В.Синев дають таку класифікацію «дітей з обмеженими можливостями»: – діти із стійкими порушеннями слухової функції; – діти з порушенням зору; – діти із стійкими порушеннями інтелектуального розвитку на основі органічного ураження центральної нервової системи; – діти з тяжкими мовленнєвими порушеннями; – діти з комплексними розладами; – діти з порушенням опорно-рухового апарату; – діти з затримкою психічного розвитку; – діти з психопатичними формами поведінки [8].

Існує і більш узагальнена класифікація, в основі якої є угруповання зазначених вище категорій порушень відповідно до локалізації порушення у тій чи іншій системі організму: – тілесні (соматичні) порушення (опорно-руховий апарат, хронічні захворювання); сенсорні порушення (слух, зір); – порушення діяльності мозку (розумова відсталість, порушення рухів, психічні та мовні порушення).

В основу класифікації поняття «діти з обмеженими фізичними можливостями» ми вводимо характер порушення, не пов'язаний з порушенням діяльності мозку, відповідно, «діти з обмеженими фізичними можливостями» – це діти, які мають такі відхилення

в розвитку: – з порушенням слуху (глухі, ті, що слабочують і ті, що пізно оглухлі); – з порушенням зору (сліпі, ті, що слабо бачать); – з порушенням мови (логопати); – з порушенням опорно-рухового апарату; – діти зі складним (комбінованим) дефектом, не пов'язаним з порушенням діяльності мозку/

У статті ми не розглядаємо дітей з обмеженими можливостями, які мають психологічні відхилення в розвитку: – розумову відсталість (олігофрени у стані дебільності, імбецильності, ідіотії); – затримку психічного розвитку; – порушення спілкування та поведінки; – складною структурою порушень (розумово відсталі глухі та ті, що слабочують, глухі таті, що слабо бачать, сліпоглухонімі й ін.); – астенічним чи реактивним станом і конфліктним хвилюванням; – психопатоподібними формами поведінки (емоційні порушення поведінки); – початковими проявами психічних захворювань (шизофренія, епілепсія, істерія та ін.); – із стійкими порушеннями інтелектуального розвитку на основі органічного ураження центральної нервової системи/

Значна частина дітей з обмеженими фізичними можливостями, подорослішав, виявляються не підготовленими до життєдіяльності в загальному середовищі. Проте, результати досліджень провідних вчених у галузі педагогіки свідчать про те, що будь-яка людина, що має обмеження в розвитку, може у разі відповідної педагогічної, реабілітаційної та лікувальної діяльності стати повноцінною особистістю, отримати середню та професійну освіту, щоб забезпечувати себе в матеріальному відношенні та бути корисним суспільству. Вчасно та правильно організована педагогічна діяльність з дитиною, що має обмежені фізичні можливості, дає можливість такій дитині налагодити зв'язок із загальним середовищем, зі світом, контакти з однолітками та дорослими, спілкуватися з природою.

Педагогічна діяльність з дітьми з обмеженими фізичними можливостями дає можливість дітям з

вадами в розвитку розкрити свої здібності, талант, виявити свої дарування, розвинути їх, приносити користь суспільству. Дитина з обмеженими фізичними можливостями не пасивний об'єкт реабілітаційної допомоги, а людина, що розвивається та має право на задоволення різнобічних соціальних потреб у пізнанні, спілкуванні, творчості. Багато вітчизняних і зарубіжних вчених розглядали педагогічну роботу з дітьми з обмеженими фізичними можливостями з урахуванням їх особливостей в розвитку.

Висновки. Фахова підготовка майбутніх фахівців з фізичного виховання і спорту до реабілітаційної роботи з дітьми з обмеженими фізичними можливостями залежить від глибокого знання класифікації особливостей дітей з різними формами обмежених можливостей та визначення поняття «дитина з обмеженими можливостями в розвитку». Підготовка в такому напрямку допоможе вибрати ефективні методи роботи з дітьми з різними відхиленнями у розвитку та вивчити педагогічний досвід провідних педагогів України. Щоб подолати негативні тенденції в підготовці дітей з обмеженими можливостями в розвитку до реабілітаційної та педагогічної діяльності, потрібне розроблення нових теоретичних підходів до їх навчання, виховання та організації всієї життєдіяльності, що впливають із глибокого аналізу сучасних проблем спеціальної освіти як в нашій країні, так і за кордоном. Особливе місце в професійній діяльності майбутніх фахівців з фізичного виховання та спорту до реабілітаційної роботи з дітьми з обмеженими можливостями в розвитку повинно приділяти вивченню особливостей психофізичного розвитку таких дітей. Таке завдання повинно вирішуватися з урахуванням усього комплексу медичних, педагогічних, економічних, соціальних, соціально-психологічних й інших проблем, що стосуються реабілітаційної роботи з дітьми з обмеженими можливостями в розвитку, їх реабілітації та адаптації в соціальному середовищі, навчання і виховання.

Список використаної літератури

1. Власова Т.А. Дети с отклонениями в развитии / Т.А.Власова, М.С.Певзнер. – М.: [б. и.], 1973. – 256 с.
2. Егорова, Т.В. Социальная интеграция детей с ограниченными возможностями / Т.В. Егорова – Балашов: Николаев, 2002. – 80 с
3. Лапшин В.А. Основы дефектологии / В.А.Лапшин, Б.П.Пузанов. – М.: Просвещение, 1990. – 144 с.
4. Левченко И.Ю., Киселева Н.А., Психологическое изучение детей с нарушениями развития. – М.: Издательство «Книголюб», 2008. – 110 с.
5. Липа В.А. Основы коррекционной педагогики: учебное пособие / В.А.Липа. – Донецк : Либідь, 2001. – 328 с.
6. Маллер А.Р. Ребенок с ограниченными возможностями: Книга для родителей. – М.: Педагогика – Пресс, 2006. – 284 с.
7. Подвижные игры для детей с ограниченными возможностями: Учебное пособие / Авторы: С.Нарзулаев, В.Павлухина, Г.Попов. – Томск, 2006.-81с.
8. Синьов В.М. Основы дефектологии: навч. посібник/ В.М.Синьов, Г.М.Коберник. – К.: Вища шк., 1994. – 144 с.
9. Специальная педагогика: учеб. пособие для студ. высш. пед. учеб. заведений / под ред. Н.М. Назаровой. – 2-е изд., стер. - М.: Академия, 2002. – 400 с
10. Спеціальна педагогіка : понятійно-термінологічний словник/ за ред. Акад./ В.І.Бондаря. – Луганськ : Альма матер, 2003. – 436 с.

Стаття надійшла до редакції 14.10.2017 р.
Стаття прийнята до друку 20.10.2017 р.

Долинний Юрий

кандидат педагогічних наук, доцент
докторант кафедри педагогіки і методики технологічного образования Глуховського національного педагогічного університету імені О.Довженко
г.Глухов, Україна

ДЕТИ С ОГРАНИЧЕННЫМИ ФИЗИЧЕСКИМИ ВОЗМОЖНОСТЯМИ КАК ОБЪЕКТ ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ ПОДГОТОВКИ БУДУЩИХ СПЕЦИАЛИСТОВ ПО ФИЗИЧЕСКОМУ ВОСПИТАНИЮ И СПОРТУ К РЕАБИЛИТАЦИОННОЙ РАБОТЕ

В статье рассмотрено понятие ребёнка с ограниченными физическими возможностями отечественными и иностранными специалистами специальной, коррекционной, социальной педагогики. Приведена

классификация особенностей детей с разными формами нарушений в физическом развитии. Повышенное внимание к этому вопросу большого количества педагогов, психологов, социологов, предопределено тем, что дети с ограниченными физическими возможностями в современном демократическом обществе не могут оставаться в стороне социально-культурных процессов, системы человеческих взаимоотношений и ценностей.

Ключевые слова: ребенок, ограниченные физические возможности, физическая реабилитация, физическое воспитание, специалисты, профессиональная подготовка.

Dolynnyj Yriy

Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor

Doktor-degree Researcher of the Department of Pedagogics and Method of Technological Education of Glukhiv National Pedagogical University named after O.Dovzhenko, Glukviv, Ukraine

CHILDREN WITH THE LIMITED PHYSICAL ABILITIES AS AN OBJECT OF PROFESSIONAL PREPARING OF FUTURE SPECIALISTS ON PHYSICAL EDUCATION AND SPORT TO REHABILITATION WORK

In the article the concept of child with the limited physical abilities is considered taking into account the point of view of home and foreign specialists of special, correctional, social pedagogics. Classification of features of children is provided based on different forms of limitation in the child`s development. At present, the training of specialists in physical education and sports, engaged in rehabilitation work with children with disabilities, depends on a deep knowledge of the classification of the characteristics of children with different forms of limited abilities and understanding of the definition of the concept of "child with disabilities". Specialists preparing in this direction will help to choose effective methods of work with children with different developmental deviations and to study pedagogical experience of leading teachers of Ukraine.

Key words: child, limited physical abilities, physical rehabilitation, physical education, specialists, professional training.